

Egy győri nemes könyvtára a forradalom előtt

(Adalék reformkori általános műveltségünk történetéhez)

1.

1847 november havának 29-ik napján Győr vármegye törvényszéke csődöt rendelt el Szűts Adolf volt megyei alügyész ellen. Elrendelte a törvényszék egyúttal nevezett vagyonának összeírását és zár alá vételét, zárgondnok kinevezését s felhívta, hogy „értékének hit alatti felfedezése és bukása okainak beadása végett” december 18-án a törvényszék előtt jelenjék meg.¹

A vagyonbukott a fejérmegyei kismemesi baracscai Szűts családból származik.² Apja Szűts Antal, Győr vármegye volt első alispánja, aki megyéjét az 1832–36-i és 1839–40-i országgyűlésen képviselte, ekkor már néhány éve halott. Az édesanya sz. BUUS Terézia azonban még él. Maga Szűts már szintén családos ember: felesége — sz. SÁRKÖZI Zsófia — és egy kislánya van.

Már korábban is könnyelmű életet élt: szülei „azon reményben, hogy ezzel magára nézvést is veszedelmes hajlamát megváltoztatandja”, már 1843-ban 8076 Ft-nyi adósságait kénytelenek megváltani. Férje halála után az anya még tovább megy: „félve fiannak hasonló botlásaitól, hogy férjem halála után némely önállóságot nyerhessen”, használatra átadja neki töltes-tavai birtokát; — „... teljes reményben lévén aziránt, hogy ily előgondoskodás által fiam kezei kötve lévén, valamint egyrészt hitele csökkenni fog, úgy másrésztől óvakodni fog oly költségektől, melyek magának és családjának csak nyilvános kárát s végromlását okozhatják.”³

Reménye azonban, hogy önállósodott fia ilyen módon józanabb életmódra fog térni, nem teljesedik. Fia, ki első balesete után — jövőre örökségére számítva — továbbra sem hagyott fel könnyelmű életmódjával, ekkor már ismét uzsorások karmaiban van. „Győrben senki nem csinált olyan Geschäftet, mint ő” — dicsekszik ismerőseinek 1847 nyarán egyik főhitelezője — „ki Szűts Adolfnak pénzt kölcsönözvén az már neki annyit fizetett vissza, hogy a nála lévő váltói már semmiben nincsenek és mégis meg kell

¹ A csődper iratai a Győri Állami Levéltárban, Győr Vármegye Levéltárában Törvényszéki Iratok 1801–1849: 1720. sz. jelzet alatt fekszenek. A perirat egyes darabjait a továbbiakban »per« szóval és az iratnak a peren belüli jelzete szerint fogjuk idézni.

² NAGY Iván: *Magyarország családjai*. X. köt., Pest 1863. 899. l. Az idősb. Szűts 1792-ben született.

³ Per, B.: özv. Szűts Antalné igénykeresete.

neki fizetni mindazon váltóknak egész értékét.”⁴ 1847 őszén mégis ugyanő bepereli szerencsétlen áldozatát. Mikor Szűts 1847 december 18-án a bíróság előtt bemondja adósságait, kiderül, hogy összesen kb. 50 000 pengőforintnyi irtózatossággal tartozik: ebből kb. 28 000 Ft különféle uzorások követelése és néhány, párszáz forintos adósság mellett anyjának további 15 000, feleségének pedig 5000 Ft-tal adósa.⁵ „... Midőn egyrészt bizonyos az, hogy örökösödésem megnyitásával mindenkinek elégséget tehetni reményltem, úgy másrészt az uzorának száz meg száz, újabb várakozással kecsegtető alakjai által oly tömkelegben sülyedtem, hogy abban végvesztemet végrehajtani hitelezőimnek csak csekélység volt”⁶ — mentegetődzik rezignáltan. — Minden hiába, a lavina már megindult.

2.

A csődeljárás során keletkezett iratokban Szűts Adolf vagyonáról két összeírást is találunk. Az elsőt még ő maga készítette 1843 októberében, mikor a szülei által kifizetett tartozások fejében minden ingó vagyonát nekik kötötte le. Ez az összeírás, mint az anya igényét támogató dokumentum került a csődiratok közé. A másik, mely már csaknem minden ingó és ingatlan vagyonára — s így az általa kezelt töltéstavai birtokra is kiterjed, a zárolóbizottság 1847 november 22–26-án készült munkája.⁷ Feleségének értékeit, ki érthető módon menteni igyekezett sajátját az összeomlásból, egy harmadik, 1844-i, valószínűleg házasságkötésével egyidejűleg készült jegyzék tünteti fel.

Számunkra azonban jelenleg csupán az első két, Szűts saját és kezelt vagyonát kimutató összeállítás érdekes, elsősorban azért, mert többek között a tiszti alügyész könyvtárára, s ezen keresztül némi általánosítással sejtethetően egy egész réteg és generáció irodalmi műveltségére és könyvkultúrájára is érdekes adatokat nyújtanak.

A két jegyzék könyvekre vonatkozó részletei a következők (betűhív közlésben, s csupán a jellemzőbb hibákra híva fel a jegyelmet):

⁴ Per, A: ./- melléklet.

⁵ Per, A. — A pengőforint e korban a váltóforint értékének általában két és fél-szeresét jelentette; a következőkben az értékek megjelölésénél mindig figyelembe veendő: váltó- vagy pengőforintról van-e szó? (1 forint 60 krajcárból áll!) — Az értékekre jellemző, hogy 1847 nyarán aratás előtt Győrben 1 pozsonyi mérő (kb. 62,5 liter) tiszta búza ára 14–17 forint, — (1848 januárjában 8–10 forintra száll le), 1 mázsa elsőrendű búzaliszt 1848 januárjában 23 váltóforint, a győri magyar színház 14 előadásból álló 1847–48. évi IV. bérletének összbevétele 2174 váltóforint, kiadása 3256 váltóforint, KILÉNYI színikazgató egész évi fizetése pedig 2000 váltóforint. Egy takácslegény Pozsonyban a BRUDERN-féle manufaktúrában heti 9 váltóforintot keres, a kőműves 36–48 krajcárt kap naponta (váltóban). Bars megyében 13 ember 5 nap alatt 65 váltóforintért kaszált le 67 magyar holdnyi rétet, — akönyvek árára ld. PERRIK bibliográfiáját. — Egy tiszti alügyész évi fizetése 250–300 pengőforint, az I. alispáné 7–800, a főispáné 1500 pengőforint. Levéltáros évi 2–300 pengőforintot kap, a 270,000 adózóval bíró Zemplén vármegye évi állami, adója 73,000 pengőforint.

⁶ Per, A.

⁷ Az 1843-i összeírás: Per, B: Sz A NB ./- melléklet, — az 1847-i összeírás Per, B: Sz A 4 NB ./- melléklet. A feleség vagyonáról készült összeírás: Per, SÁRKÖZY Sónia, Szűts Adolfné igényfolyamodása ./- melléklet.

I. »Az 1843-ik évi Octóber hó 21-ik napján összeveitrt ingó javaimnak
Jegyzéke

		5ör könyvek	ft pp
1	Vilhelm természet históriája	27 kötet	50
2	Jean Paul munkája	33 kötet	40
3	Schachesspeare [!]	8 kötet	8
4	Lamartine	6 kötet	6
5	Vaiblinger	8 kötet	8
6	Malerische Deutschland	7 kötet	50
7	Geschichte der franz. Revolution	1 kötet	8
8	Geschichte des Kaisers Napoleon	1 kötet	8
9	Der Deut. Kaisersaal	1 kötet	5
10	Zschocke	1 kötet	5
11	Cooper	9 kötet	12
12	Plató	5 kötet	4
13	Árvízkönyv	3 kötet	3
14	Herlosson	7 kötet	7
15	Rousseau	15 kötet	15
16	Bulver	58 kötet	28
17	Valter Scott	70 kötet	20
18	Voltaire	26 kötet	8
19	Külföldi Regénytár	17 kötet	11
20	Chronique Scandaleuse	6 kötet	6
21	Haine [!]	1 kötet	2
22	Beranger	1 kötet	3
23	Mayers Conversations Lexicon	103 kötet	40
24	Geschichte der Kreutzzüge	6 füzet	2
25	Életképek	8 füzet	5
26	Ausland	12 füzet	5
27	Fényes Statistikája	6 kötet	8
28	Schvaizer Kronik	1 kötet	6
29	Szemere utazása	2 kötet	3
30	Plutarch	7 kötet	7
31	Budai Ézsaiás	3 kötet	3
32	Kövy törvénytudomány ..	1 kötet	3
33	Szolgabírói hivatal	1 kötet	2
34	Aristocratische Untriebe	1 kötet	1
35	Magyar és francia szótár	2 kötet	5
36	Petrarcha	1 kötet	4
37	Ariosto	3 kötet	8
38	Tasso	1 kötet	4
39	Dante	4 kötet	8
40	Theatre française	3 kötet	2
41	Lamenais	4 kötet	4
42	Taschenbuch	2 kötet	5
43	Lelia	1 kötet	1
44	Reichstadt	1 kötet	1
45	Räuber	2 kötet	2
46	Eine Dame v. Stande	2 kötet	2
47	Nonne	2 kötet	2
48	Schiller	2 kötet	14
49	Jósika	19 kötet	20
50	Francia Classikusok	10 kötet	25
51	Bilder Album	2 kötet	6
52	Frauen Anmuth	1 kötet	2
53	Pariser Hof	2 kötet	2

költ mint fellyebb,

Szüts Adolf mk.»

II. (Kívül :)

»T. Szűts Antalné Asszonyság részére T. Szűts Adolf Urnak összeirtt, megbecsült s Birói zár alá vett ingóságairul szóló Jegyzék. ddo 22—26 Novembr 847.

(Belül :)

Összeveirási Jegyzék

F. szám	A Tárgy Neme	v. czéd	Bees.-ár		F. szám	A Tárgy Neme	v. czéd.	Bees.-ár	
			fr	xr				fr	xr
	<i>Első Szoba</i>				41	Maler Nordamerica 1	«	2	
				42	Tragedie v. Sophocles 1	«	2	
	<i>Könyvek</i>				43	Preussens Verfassung 2	«	3	
5	Galanterie Abend- theuer	4 darab	5	—	44	Bilder Galerie	«	2	
6	China.....	1 «	5		45	Der Ewige Jude ..	«	5	
7	Held u. Corvin Weltgeschichte ..	2 «	7	30	46	Josika munkái.....	«	21	30
8	Magyar-Német zsebszótár	1 «	1		47	Regélő	«	2	
9	Goethe munkái ...	40 «	20		48	Honderú	«	2	
10	Politische Briefe ..	1 «	1	15	49	Nagy Ignázt munkái	«	1	30
11	Sieben Tod Sünden .	4 «	5		50	Geschichte der Heu- heley	«	1	30
12	Oesterreich u. Italien	2 «	1	30	51	Myster d. Bruxelles	«	3	
13	Der Mönch v. Simies	1 «	2		52	Fáy munkái.....	«	8	
14	Laien Evangelium .	1 «	1		53	Vörösmarty munkái	«	2	
15	Gedichte v. Schäffer	1 «	1	30	54	Myster de grand Mond.....	«	2	
16	Kelch u. Schwerth .	1 «	1	30	55	Sue. Juif errant ...	«	10	30
17	Bürger Sämtliche Werke	8 «	3		56	Drames inconnus ..	«	6	
18	Maiern Schriften ..	8 «	5		57	Amours de Paris ..	«	5	30
19	Haufs Werke	5 «	3		58	Clemence	«	2	
20	Galetti Atlas	1 «	3		59	Comte de Guich ..	«	2	
21	Tavaszi	1 «	1		60	Livre Mystique ...	«	2	
22	Myster de Paris ...	6 «	4		61	Si jeunesse	«	2	
23	Lichtenbergs Werke	9 «	3		62	Bannanier.....	«	2	darab
24	Croquis aus Ungarn	1 «	1		63	Aojur [?]	«	1	30
25	Eugen Sue	5 «	1		64	Sophia	«	1	30
26	Mariath	26 «	20		65	Antonia.....	«	2	
27	Zsokke	10 «	5		66	Maison Rouge	«	2	
28	Geheimnisse der In- quisition	4 «	3		67	Honderú 1844	«	1	30
29	Blumauer	3 «	3		68	Pesti Divatlap....	«	1	30
30	Geheimnisse v. Lon- don	8 Hefte*	2			<i>Kötetlen Könyvek</i>			
31	Cheautobrian (!) ..	5 «	10		69	Spindler Werke ...	«	53	füzet 10
32	Francia Nyelvtan	2 «	1		70	Jesuit	«	29	« 2
33	Fogarasi Magyar Törvény	1 «	1	30	71	Die Jesuiten	«	11	« 1
34	Frauen der Bibel ..	1 «	2		72	Montolon	«	5	« 30
35	Scenes des Animaux	2 darab	7	30	73	Nők világa	«	1	« 30
36	Generale der Repub- lic.....	1 «	7	30	74	Kurze [!] Briefe .	«	1	« 30
37	Mal Wanderung d. Paris	1 «	2		75	Kloster Spiegel ...	«	1	« 30
38	Oesterreich. Ehren- spiegel	1 «	2		76	Párhuzam	«	1	« 30
39	Aradi Vésznapok ..	1 «	3		77	Ósiség	«	1	füzet 30
40	Panoram Oest.- Monarchie.....	3 «	4		78	Gyöngyök	«	1	« 12
					79	Katekismus der Pápste	«	1	« 12
					80	Blumenhagen	«	2	kötet 30
					81	Jagdwissenschaft ..	«	1	« 30
					82	Jagdkunde	«	1	« 30
					83	A nevendék nőnem	«	1	« 12
					84	Österreich u. Un- garn	«	1	« 30

* Feltehetőleg utólag beleírva. V. K.

F. szám	A Tárty Neme	v. czéd.	Becc-ár		F. szám	A Tárty Neme	v. czéd.	Becc-ár	
			fr	xr				fr	xr
85	Országgyűlési Almanach	1 kötet			123	Histoire universal . 1 füzet			12
86	Reitkunst	1 «		12	124	Conversations Lexi- con.....24 «	2		
87	Döbler & Bosco ...	1 «		6	125	Archiv für Natur	1 «		6
88	Képek a politikai életből	2 «		6	126	Systematische B. Atlas	82 «	5	
89	Götzendienst	1 «		12	127	Magyar Ország 1814[!]-ben	4 «	1	
90	Jesuiten Büchlein .	1 «		12	128	Zimmer Verzierungen	1 «		12
91	Szökött katoná	1 «		12	129	Der Landwirth	11 «	1	
92	Zsidó	1 «		12	130	Bajza Világtörténete	8 «	2	
93	Két pisztoly	1 «		12	131	Törvény czikl 1832 és 1840	2 «		10
94	Frangepán Kristófné	1 «		12	132	Der Ung. Schutz- verein	1 «		12
95	Gyulai Pál	3 «	1		133	Eszme töredék ...	1 «		6
96	Selyem tenyésztés..	1 «		6	134	Das Deutse Volk ..	1 «		6
97	Gyümölcsfa neme- sittés	1 «		6	135	Joseph der zweite .	2 «		6
98	Horarik	1 «		30	136	Austria Kalender 1847.....	1 «		10
99	Camera obscura ...	1 «		12	137	Europische Galerie	1—31 «	6	
100	Maria Louisa	1 «		12	138	Shakspeare Galerie	1—33 «	4	
101	Louis Philipp [!] ..	8 «	1		139	Nemzeti Encyclo- pedia	1 «		30
102	Geschichte der Pápste	5 «		15	140	Galerie der Herr- scherinnen	2 «		12
103	Uti tárcza	5 «		24	141	Josika István.....	5 «	1	30
104	Cronique galante .	12 «	1	30	142	Historie der Giron- disten, franciaia .	2 «		12
105	Europische Geheim- nisse	1 «	1		143	Piquillo Attiage ...	8 «	1	30
106	Kalmár és Tengerész	1 «		12	144	Der Wartthurm ...	2 «		40
107	Leona	1 «		12	145	Budoir de Paris ...	1 «		10
108	Illustrierter [!] Ka- lender	1 «		6	146	Croix de Berny....	1 «		10
109	Szolgabírói Hivatal.	1 «	1		147	Maison Rouge	3 «		40
110	Justinus Schönbro- nius	1 «		12	148	Das deutsche Volk .	2 «		10
111	Magyar hajdan és jelen	4 «		2	149	Louis Philippe 1...	1 «		6
112	Staats Lexicon	6 «	1	30	150	Stahlstich Galerie .	1 «		6
113	Weltgeschichte	2 «		10	151	Geschichte der Pápste	1 «		6
114	Der Kunstverein....	6 «		30	152	Uj Plutarch	1 «		6
115	Visegrádi Album...	1 «		30	153	Magyarföld és Népei	6 «		30
116	Consulat	3 «		30	154	Voltaire.....	10 «	1	
117	Ritterorden	12 «		2	155	Novellen Zeitung 846 & 847	1 «		30
118	Völker der Erde- balls.....	11 «		2	156	Casperle in frakk .	13 «		30
119	Magyar Nemzet Napjai	3 «		30	157	Illustirter Zeitung 845 félev	—		30
120	Die Erde	3 «		12					
121	Reise auf Gemein- schaft	8 «		40					
122	Les Jesuites	1 «		12					

Hogy a fentebbi 1—212. számig jegyzett ingóságokat hitünk letétele mellett a kitett summákban becsüképp megállapítottuk ezennel bizonyítjuk. Kelt Győrben Novb 25-én 847.

Limbeck Vincez mk mint böcsüs — Farkas Ferencz mk mint böcsüs —
Joseph Müller mp als Schätzer — Malha Elek mk mint becsüs

Grosz Áron als Schätzer

Jelenlétemben Kolosváry Kálmán mk Végrehajtó eskütt.»

3.

A két jegyzék vizsgálatánál persze nem veendő tekintetbe a közöttük lévő 4 év időkülönbség, s a talán ezzel, talán az értékesebb könyveknek, sorozatoknak a zárlat alá kerülő lakásból előzőleg történt elszállításával magyarázható tartalmi eltérés. A könyvtárat e két jegyzék alapján egységben, mint Szűts Adolf ez időbeli irodalmi és politikai érdeklődésének dokumentumát kell látnunk és — ha röviden is — értékelnünk.

A könyvtár legjellegzetesebb vonásaként első pillantásra megállapítható, hogy mind magyar, mind idegen nyelvű anyagát tekintve teljesen modern. A művek — minimális kivétellel — csaknem mind száz évnél fiatalabbak, legtöbbjük éppen XIX. századi. Tekintetbe véve a XVIII—XIX. század fordulójának nagy eseményeit: a francia forradalmat, a burzsoázia uralomra jutását a nyugat-európai országokban, önmagában ez a körülmény is sokat elárul a könyvtár tulajdonosáról. Szűts Adolf modern ember: érdeklődése, ízlése saját átalakuló korának érdeklődésével, ízlésével azonos.

Tovább vizsgálva megállapítható, hogy a könyvtárból csaknem teljesen hiányzanak a kor magyar feudális uralkodóosztálya jellegzetesnek tekintett olvasmányai, a latin és görög klasszikusok. Az antiquitást csupán egy PLATON, egy PLUTARCHOS és egy SOPHOKLES kötet képviseli, — utóbbi már német fordításban. Ugyanígy szinte teljesen hiányzik a könyvtárból a vallásos jellegű irodalom, — helyette éppen ellenkezőleg számos, a korabeli magyar viszonyok következtében kizárólag idegen nyelvű és igen vegyes színvonalú antiklerikális, a jezsuitákat, a pápaságot s annak intézményeit támadó és leleplező röpiratot találunk. LAMMENNAIS „*Les paroles d'un Croyant*”-ja, a „*Geheimnisse der Inquisition*”, „*Jesuit*”, „*Die Jesuiten*”, „*Kloster Spiegel*”, „*Katechismus der Päpste*”, „*Jesuiten Büchlein*”, „*Les Jesuites*” c. munkácskák, a nyilván szintén nem klerikális beállítottságú pápaságtörténetek, valamint DIDEROT híres „*La Religieuse*”-ének német fordítása („*Die Nonne*”) mellett igen érdekes, hogy megvan HORÁRIKNAK, TÁNCSICS barátjának nagy port felvert „*Kampf mit Hierarchie*” című, 1847-ben megjelent híres antiklerikális munkája is.

A könyvtár nem magyar nyelvű szépirodalmi anyagát tekintve érdekes, hogy költői művel alig találkozunk. A könyvtár gazdája úgy látszik nem szereti a költészetet, a művek legnagyobb része próza. Erről viszont egyértelműen megállapítható, hogy az uralkodó európai romantika jegyében áll. Az anyag jelentős része JEAN PAUL, LAMARTINE, VAIBLINGER, COOPER, HERLOSSEHN, BULWER, Walter SCOTT, SPINDLER, SUE, BÜRGER, CHATEAUBRIAND, a romantika — bár irányzatokban egymástól sokban eltérő, de alapján mégis rokon — írónak műveiből áll. A romantika e többé-kevésbé reprezentatív képviselői mellett természetesen hiányzik a kor irodalmi selejtje sem: a SUE „*Mystères de Paris*”-ja nyomán elburjánzó különféle „*Mystère de Londres*”, „*Mystère de Bruxelles*”-féle kalandregény — valamint a kor érzelgős szalonregényei és divatos botránykrónikái sem. Szűts láthatólag lépést tart a külföldi irodalommal: e munkák jórésze alig néhány éves kiadás, sőt látható, hogy Szűts csődje idején még megjelenés alatt álló összkiadásokra is előfizet.

Jellemző ugyanakkor azonban az is, hogy a romantika olykor reakciósan a múltba forduló vonásait a könyvtárban még mennyire ellensúlyozza a felvilágosodás hagyománya. A XVIII. század örökségeként a könyvtárban megtaláljuk VOLTAIRE és ROUSSEAU gyűjteményes kiadásait, mellettük a

két kor nagy összekötőit, GOETHEt és SCHILLERT is — előbbit valószínűen 1832—40-i stuttgarti COTTA-féle kiadásában. De megvannak a felvilágosodás és a racionalizmus néhány későbbi, a korhoz közelebb álló kisebb képviselőinek, — LICHTENBERG, BLUMAUER, ZSCHOKKE — művei is. Jellemző, hogy még tovább nyúlva visszafelé, a XVIII. századnál régebbi irodalmat már csupán SHAKESPEARE, ARIOSTO, DANTE és TASSO képviseli, mintegy tanúságaként annak: mily kevés felhasználható értéket lát a kor felvilágosodott polgára e régmúlt századok irodalmi hagyatékában.

Áttérve a könyvtár nem szépirodalmi részére MEYER *Conversations Lexicon*ának kötetei ütik meg szemünket: a „Bildung macht frei” már jellegzetes polgári ideológiát tükröző jelszavával megindult vállalkozás kötetei a kor polgári enciklopédikus műveltségét adják meg olvasóiknak. A könyvtár tulajdonosának ugyanilyen igényeire látszik utalni természetudományi téren a nagy 27 kötetes természethistória, földrajzi vonatkozásban pedig a számos különféle útleírás, atlasz, a romantika szemléletében fogamzott „festői” tájképekkel díszített kötetek stb.

Kifejezetten politikai jellegű mű a szépirodalommal szemben aránylag kevés van a könyvtár nem magyar nyelvű anyagában. Sajnos a pongyolán felvett címek sem minden esetben adnak szilárd azonosítási alapot. A francia forradalom s a napoleoni kor történetéről írott művek — „*Geschichte des Kaisers Napoleon*”, „*Generale der Republik*”, „*Geschichte der französischen Revolution*”, a NAPOLEONT Szentilonára elkísérő MONTHOLON emlékiratai, „*Consulat*”, „*Histoire der Girondisten* [!]” (PETŐFI kedvenc olvasmánya ezekben a napokban) — nagy számából mindenesetre megállapítható, hogy SZÜTS érdeklődéssel tanulmányozza a kor nagy polgári forradalmának s a burzsoázia uralmát megszilárdító NAPOLEONnak történetét. De megtaláljuk a könyvtárban az 1848—49-i német forradalmi mozgalmakban majd jelentős szerepet vivő szélső radikális HELD és CORVIN „*Illustrierte Weltgeschichte*”-jét is. S talán a második jegyzék 112. száma alatt felvett „*Staatslexicon*”-ban nem ok nélkül keressük a korabeli magyar ellenzéki politikusok kézikönyvének, a ROTTECK—WELCKER-féle, jellegzetesen liberális *Staatslexikon*nak valamely töredékét.

A könyvtár idegen nyelvű anyagának nagy része német, — megemlíten-dő azonban SZÜTS erősen megfigyelhető törekvése a francia műveltség elsajátítására. A könyvtárban francia szótárak, francia nyelvtankönyv s számos francia nyelvű munka található, — jeleként annak, hogy a könyvtár tulajdonosa már nem tartja kielégítőnek a kor polgári kultúrájának csupán német forrásokból, vagy a német fordítások szűrőin át történő megismerését.

A könyvtár magyar nyelvű és vonatkozású anyagának vizsgálata érdekesen fejleszti tovább az előzők alapján kialakulni kezdő összképünket. A könyvtár magyar része ugyanúgy, mint az idegen nyelvű, teljesen modern. Gerince a 40-es évek magyar szépirodalmának termékeiből adódik. A központ — az előzőkben megállapítható romantikus szemléletnek megfelelően — JÓSIKA. A könyvtárban műveinek — három kötet híján — valószínűleg 1836—45 között HECKENASTnál megjelent gyűjteményes kiadása található. Megtaláljuk az *Árvízkönyv* köteteit is: lapjain SZÜTS EÖTVÖS *Carthausiját*, JÓSIKA *Adorjánok és Jenők* című színművét, VÖRÖSMARTY *Cillei és a Hunyad-*diak**-jának egy részletét olvashatta. Az *Aradi Vészlapok*-ban EÖTVÖS *Éljen az egyenlőség* című vígjátéka mellett PETŐFI-verseket találhat. Fellelhető a könyvtárban FÁY összes munkáinak, valószínűleg 1843—44-i 8 kötetes kiadása

is, — a VÖRÖSMARTY oeuvre viszont — a kötetszám után ítélve — csonka. Jellemző SZIGLIGETI népszínműveinek és mellettük CZAKÓ — PETŐFI barátja — jellegzetes polgári színműveinek (*Kalmár és tengerész, Leona*) megléte. (Sikeres darabjai ezek ebben a szezonban a győri magyar színjátszó társaságnak.) Láthatjuk, hogy SZÜTS megjelenése után azonnal megvásárolta EÖTVÖS nagy regényét, a *Magyarország 1514-ben*-t is. S talán egykori iskolájára való emlékezésének köszönhető a pápai kollégium TARCZY Lajos által szerkesztett „*Tavaszi*” című zsebkönyvének — lapjain PETŐFI, JÓKAI, ORLAI PETRICH írásaival, — valamint az ugyancsak TARCZY összeállította német költői antológiának jelenléte is.

A könyvtárban több kötet irodalmi folyóiratot is — *Életképek, Regélő, Honderű, Pesti Divatlap* — találunk. Sajnos pontosan megállapítani évfolyamaikat nem lehet: a megnevezett 1844-i *Honderű*n kívül csak az *Életképek* egyik meglehetősen jelentéktelen tartalmú évfolyamát tudjuk biztosan évszámra (1843) azonosítani. A folyóiratok ilyen összeválogatása azonban sejteni engedi, hogy SZÜTSnek az irodalom terén megmutatkozó ellentétekben még nem volt kialakult álláspontja.

Jellemző végül, hogy az európai irodalom számos nagy alkotásával SZÜTS már közvetlen magyar fordításban ismerkedhetik meg. Ezek között már a polgári realizmus nagy alakjait is megtaláljuk, köztük olyanokat, akik a könyvtár német nyelvű anyagában még nem szerepelnek. A Kisfaludy Társaság Külföldi Regénytárának kötetei ezek: a sorozatban, mely úgy látszik SZÜTSnek csaknem teljesen megvan, BALZAC *Eugenie Grandet*-je, DICKENS *Twist Oliver*-je is szerepel CERVANTESSEL, MARX kedves írójával együtt.

A könyvtár magyar irodalmi anyagára azonban a meglévő művek mellett legalább olyan jellemzők azok a költők és szépirok, akik hiányzanak SZÜTS könyvszekrényének polcairól. Bár SZÜTSnek a versektől való idegenkedésével sok minden magyarázható, mégis PETŐFIT és KÖLCSEYT (apjának pedig egy évtizeddel előbbi követtársát) hiányolhatjuk. Hogy az egy generációval már előttük járó CSOKONAI, BERZSENYI, KAZINCZY nem szerepel a jegyzékben, — a még korábbiakról nem is beszélve, — még valamennyire érthető, e nagy kortársak műveinek hiánya azonban mindenesetre feltűnő. Ennek ellenére is kétségtelenül megállapítható, hogy a meglévő anyag is elég határozott képet ad SZÜTS irodalmi ízléséről.

A kor politikai irodalmának a könyvtárban található, bár meglehetősen ötletszerűen válogatott darabjai SZÜTS politikai nézeteiről adnak hű képet. Az ellenzéki szellemben megírt „*Croquis aus Ungarn*”, VAHOT 1845-i országgyűlési almanachja, az ugyancsak ellenzéki „*Camera obscura*” s a „*Képek a magyar politikai életből*” című röpiratok, SZÉCHENYMEK a Tiszavölgy rendezésére vonatkozó „*Eszmetöredékei*”, az ősiség ellenes „*Ősiség*” című pamflet, a Védegyelet céljait és munkáit ismertető német nyelvű kiadványok — mind világosan mutatják tulajdonosuk reformigényeit. S e politikai állásfoglalásnak megfelelő gazdasági érdeklődés bizonyítékaként ott találjuk a könyvtárban FÉNYES *Statisztikáját*, a magyar polgárosodás gazdasági lehetőségeinek e nagy számbavételét, s a VAHOT szerkesztette „*Magyarföld és népei*” című kiadványt, hasábjain az iparosodásról, Dunagőzhajózásról, Védegyeletről, Magyarország statisztikájáról (utóbbit FÉNYES írja) szóló cikkekkkel. S a magyar polgárosodás európai ösztönzésének dokumentumaként SZEMERE nyugat-európai utazásairól készült útikönyveit is megtaláljuk SZÜTS könyvtárának polcain.

Hazai történelemből BUDAI Ésaiásnak a protestáns iskolákban használt s nyilvánvalóan még diákkorából maradt századeleji száraz történeti összeállításán kívül — ismerve a könyvtár szépirodalmi anyagának romantikus jellegét — nem csodálhatjuk ha éppen a romantikus JÁSZAI Pálnak, BATHYÁNYI későbbi titkáranak a Mohács utáni magyar történelemről írt művével (*A magyar nemzet napjai...*) találkozunk; — HORVÁTH Mihálynak akkor már elkészült több kötetes magyar történelme viszont hiányzik. Jellemző ugyanakkor, hogy a megyei alügyész könyvtárában mennyire nem találjuk meg a feudális magyar jog tulajdonképpen mesterségéhez tartozó szakmunkáit. Még *Corpus Iuris*-a sincs — majd a töltéstavai majorságban fogunk rátalálni — csupán a FOGARASSY átdolgozta KÖVY-féle magyar magánjogi kézikönyvet, ZSOLDOS Ignácnak a megyei tisztviselő gyakorlati közigazgatási és igazságszolgáltatási teendőit ismertető kitéűnő „*Szolgabírói Hivatal*”-át, valamint a legutolsó országgyűlések törvényeit látjuk a könyvjegyzék rova-
taiban.⁸

4.

Összesen kb. 200 mű, csaknem 1000 db füzet, illetőleg kötet könyv, összesen kb. 600 pft értékben:⁹ ez tehát Szürts Adolf könyvtára. Nem megvetendő mennyiségű írott betű, még mai mértékkel sem. Önmagában alkalmas lenne arra, hogy ha csak egy részének pontos azonosítása után is, de következtetéseket vonjunk le belőle tulajdonosa irodalmi igényeire, s talán politikai állásfoglalására is. A rendelkezésünkre álló forrásanyag azonban alkalmat nyújt arra, hogy a vizsgálódásunkat tágabb körben, a könyvtár környezetének és anyagi alapjainak pontos ismeretében, ezekkel összefüggésbe hozva végezhessük el.

Különös értékük ugyanis az összeírásoknak, hogy megmutatják azt a környezetet, feltárják azt az anyagi alapot is, melyben a könyvtár található, s melyből ez az egész kultúra kinő. Segítségükkel lehetővé válik a könyvnek s az általa kifejezett politikai és kulturális magatartásnak még teljesebben: az életforma egyéb jellemzőivel, a lakás- és öltözködéskultúrával, valamint mindezek anyagi alapjaival együtt egyetlen, a részletek kölcsönös megértését fokozottan elősegítő egységben való szemlélete. E szemléletben a könyv jelentősége az egész vagyionkomplexumhoz képest talán kissé háttérbe szorulni látszik, maga a kép egésze ellenben, s benne a könyvtár is, mélyebb és színesebb lesz, melyben világosabban érthetővé válik a könyvtár funkciója is.

A periratokból s az összeírásokból megtudjuk, hogy Szürts Adolf lakása 1847 márciusa óta Győr nagy piacára nyíló 6 szobából, konyhából, élés-

⁸ A pongyolán felvett címek azonosítása különféle magyar és külföldi bibliográfiai, életrajzgyűjtemények és lexikonok segítségével történt: az összesen 210 tételből kb. a felét sikerült annyira azonosítani, hogy általuk — többnyire éppen a legjellemzőbb művekről lévén szó — megnyugtató módon lehetett levonni bizonyos következtetéseket. Az ezzel kapcsolatos apparátus a pontos címek felsorolása és a kevésbé ismert írók működésének ismertetése azonban akár a cikkben, akár a jegyzetekben nehézkes lett volna.

⁹ Mint néhány pontosan megállapítható mű ismert bolti árával való összehasonlításból kiderül, az 1847-ben eljáró becsüsök a könyvek értékét általában a bolti ár 1/4-ére becsülték. Szürts a saját maga által készített jegyzékben általában ennél magasabb árakat ad meg. Az összérték kiszámításánál (figyelembe véve a váltó- és pengőpénz eltérését is) azt az összeget igyekeztünk megközelítőleg kiszámítani, amit Szürts a könyvtárba befektetett. Tehát mindig a bolti ár kulcsát használtuk.

kamrából és faskamrából áll, padlás és pince használattal. A ház tulajdonosa GYÖRGYI Mihály táblabíró, kinek bér fejében Szent Mihály és Szent György napkor fizetendő összesen 650 váltóforint házbér jár.¹⁰

A könyvtár a lakás első szobájában van, ahol a 200 váltóforintra becsült „3 osztályú” feketére politúrozott könyvtárszekrény mellett csupán egy gömbölyű diófa asztal s körülötte elhelyezkedő csíkos huzatú pamlag és 4 szék áll. Az ablakon értékes csíkos függönyt látunk. A második szobában, mely úgylátszik ebédlőül szolgálhatott, hat kukoricalevélből font székkel körülvett négyszögű diófa asztalt, valamint egy „kékvirágos fényvászonnal” bevont nyugágyból s két karszékből álló garnitúrát találunk. A falon fekete rámás tükör, egy fegyvergyűjtemény s egy 170 váltóforintra értékelt ingaóra. A harmadik szobában nincs említésre méltó bútorzat, a negyedik szobában egy diófa pohárszék, egy fenyőfa asztal és 8 fényezett fájú, tarka szalmaszék áll. Az ötödik szoba hálószoba lehetett: két diófa sifonér, két ugyancsak diófából készült ágy, egy négyfiókos diófa szekrény, egy fenyőfa mosdó asztal, vörös bőr karszék és 2 csíkos vászonszék, valamint egy fehér cseresznyefa ruhatartó alkotják bútorzatát. Falain arany rámás tükör és egy hasonló rámás olajfestmény, az ablakokon 2 fehér függöny. Az utolsó szoba úgy látszik cselédszoba: benne almáriomok mellett csak egy gömbölyű fenyőfa asztalt és egy fenyőfa ágyat találunk. — A lakás egész bútorzatának értéke összesen kb. 1800 váltóforint.

Külön említendők a lakás falain az egyes szobákban függő képek. A leltár szerint 480 váltóforint értékben 1841 és 1842-ből való műegyleti képek, 6 kisebb könyvomat, 4 kisebb színezetlen kép, 2 nagyobb, egészen színezett kép, 12 nagyobb francia színezett kép, 2 olasz élénken színezett kép és 6 közepszerű fekete kép — mind arany rámásban — képezik a lakás falainak díszzeit.

A leltárban tovább lapozva jellemző, hogy a házigazda díszmagyarja („egy kék posztó, fehér atlasszal bélelt atilla aranyra, hasonló színű nadrág, egy meggyszín bárson palást aranyra, sűrűke prémmel, hasonló kalpag, egy fehér toll, meggy szín kevert arany öv”, kardkötő és kék bársony tokos kard) több mint 2/3-a az egész bútorzat értékének (1310 vft). Emellett az összeírt ruhatár meglehetősen szegényes: egy aranyozott ezüst gombos, egy fekete kőgombos, vászomból való és egy egyszerű atillából, valamint egy 40 váltóforintra becsült juhászbundából áll.

Az 1843-i jegyzékben felsorolt ruhadarabok azonban jelentősen kiegészítik a házigazda megjelenésének lehetőségeiről alkotott képünket. Eszerint egy zöld és egy barna nyári kabát, fekete, kék és barna frakkok, őszi kabát, vadász kabát, 2 fekete tricot nadrág, 2 kockás és 2 színes szövetből készült nadrág, 4 fehér nyári nadrág, 4 bársony és 4 közönséges mellény a ruhatára. Ő maga ezeknek értékét összesen 171 pengőforintra becsülte. Csupán az elegendhetlen díszruha ekkor még nem a megyei tisztviselő pompás díszmagyarja, csak a jurátus egyszerűbb öltözeke: „fekete atilla dolmány, egy prémes mente, nadrág övvel, kardkötővel, aranygombokra, prémes kalpag arany vitézkötéssel és sastollal, úgy szinte aczél görbe karddal, valamint egy háromszínű és egy vörös kardkötővel, egy asztragán kalpaggal” — értéke így is

¹⁰ Per. 4. sz., — a berendezést és a gazdasági felszerelést a leltárak az előbbieken már nem közölt — mert nem a könyvtára vonatkozó — részletei alapján igyekszünk rekonstruálni.

több, mint az összes többi ruhadarabé együtt: 220 pengőforint. Ujjain gyűrűk, zsebében egy cylinder aranyóra láncsal. Komplet lovaglószerszám és vívófelszerelés egészíti ki az ifjú dandy ruhatárát (előbbi 70, utóbbi 38 pft értékben). Ha utazni indulna „utazó szekrény készülettel” s utazó táská fogadja magába holmijait, — „ezen felül vagyon egy látcsövem” — teszi hozzá.

Szobája falán már 1843-ban is képek függenek; — sajnos nem lehet pontosan megállapítani, mennyiben azonosak az 1847-ben leltározottakkal. A jegyzékben 1 aranyozott rámában lévő nagyobb kép, egy „olaj festés”, 9 darab arckép rámával, 8 darab kisebb arckép, s egy nagyobb rámátlan acélmetszet szerepel; — az összesen 17 arcképben talán nem ok nélkül keressük olvasmányainak íróit vagy főszereplőit: hazai irodalmunk s közéletünk kiemelkedő személyeit, — s talán a francia forradalom és a napoleoni kor egyes alakjait.

5.

Bár — mint anyagi romlásának talán nem jelentéktelen okát és az életformának nem háttérbe szorítható tényezőjét — nem lenne érdektelen ismeretnünk felesége gazdag ruhatárát, piperecikkeit sem — nézzük meg végül azt az anyagi alapot, mely a gazda léha életmódja mellett, mint láthattuk, már *nem* elégséges az öltözködés-, lakás- és könyvkultúrájának hordozására. Az 1847-i jegyzék részletesen ismerteti a Pér mellett, Gyórtól délkeletre kb. 12 km távolságban fekvő töltéstavai birtokot. Puszták vannak errefelé „sok réttel és legelővel”, mint az egykorú statisztika írja. A kis négyszobás major-sági épület bútorzata is sokkal szerényebb, mint a győri pompás lakásé; — értékét összesen 750 váltóforintra becsülik. Mintegy szimbólum azonban, hogy a tiszti alügyésznek győri könyvtárában nem található *Corpus Iuris*át, mint az egész ház egyetlen könyvét itt a birtokon találjuk meg: a benne lefektett elvek még védik a birtokot akkor, mikor az uzsorásokkal szemben már nem tudják megoltalmazni gazdájukat.

A birtok legeltetésre alkalmas voltából következőleg túlnyomólag birka-tenyésztésre van berendezve. Mint az anya által készítettetett átadási jegyzék mutatja, 1846 novemberének végén 1183 birka legelt legelőin, istállóiban 24 jármos ökör, 6 tinó, 4 tehén és 4 ló áll. Az állattenyésztés mellett a szántó-földi művelés így eléggé háttérbeszorul: 1847 őszén az összeírók csupán kb. 110 holdnyi 2000 váltóforint értékű vetést találnak, nagyobb részében tiszta búzát. A felhalmozott takarmány értéke összesen 3000 vft, — jellemző a birtok modernizálódó vezetésére, hogy takarmánynövényt — zabosbük-könyt — is termesztenek.

400 zsák krumpli, 500 pozsonyi mérő zab, 500 „fonyás” kukorica vár vevőre 1500 vft értékben. Az anya javára készült összeírás a birkákat nem említi, de az akkor ottlévő 4 hámoslovat, 2 tehenet, 1 bikát, 5 hízót, 1 kas méhet 1200 vft-ra becsüli. A gazdasági felszerelés szintén elég korszerű gazdálkodásra mutat: a színben két 9 vasú eke, kukoricatöltő eke, szecskavágó gép, modern rosta a jelentősebb darabok. A földeket trágyázzák: kb. 200 szekér trágya vár felhasználásra. A birtokhoz kis üvegház is tartozik, melyben 300 cserép virág található.¹¹ A föld maga azonban még nem szerepel az össze-

¹¹ Az 1846 novemberi jegyzék, mellyel az anya fiának a birtokot átadta: per, B: Sz A 3 NB alatt. — A Töltéstavára vonatkozó egykorú statisztika: FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára*. Pest, 1851. IV. k. 217. l.

írt vagyonban: e hónapokban — a magyar feudalizmus utolsó hónapjai ezek — még megmozdíthatatlan: védi az ósiség törvénye.

6.

A város — hogy a könyvtár tartalmának, szűkebb környezetének, s mindezek anyagi alapjának vizsgálata után most befejezésül legtágabban vett környezetét is szemügyre vegyük — ezekben az években már Magyarország egyik legjelentősebb, lepolgárosodottabb városa. Lakosainak számát a korabeli statisztika 18 ezerre teszi, 13 ezer háza van. „Itt tartatik 6 országos vásár, amelyek kivált lovakra, aztán szarvasmarhákra nézve nevezetesek. 1104 mesteremberei közül legszámosabbak a vargákon és szabókon kívül a molnárok, takácsok, szücsök, fazekasok és mészárosok. Kereskedése igen élénk gabonával, borral, dohánnyal, gubaccsal, nyers bőrrökkel, sertésekkel, lovakkal és ökrökkel.”¹² 1840-ben a 35 nagy győri hajótulajdonos hajóin 2 328 000 pozsonyi mérő, más vidékiek hajóin pedig három millió mérőnél is több gabona érkezik Győrbe.¹³ A kereskedők felhalmozott vagyonai 1844-től már a Győri Takarékpénztárban gyűlnek össze, s 1846-ban a legelső magyar iparkiallítások egyikét Győrben tartják. A város jó piaca egyúttal a táj árutermelő nemesi birtokainak: Töltéstava termékei is biztos vevőre találhatnak Győr vásárain.

A fejlett gazdasági élet fejlett kulturális életet alakít ki. Ez években a városban akadémiát, magyar nyelven tanító bencés főgimnáziumot, evangélikus gimnáziumot, katolikus teljes elemi (normális) és rajziskolát, evangélikus alsó elemi fiú és leány tanítóintézetet, református és görögkeleti iskolát találunk. A városnak van nyomdája és könyvkereskedése is. 1836 óta magyar olvasóegylet, 1837-től kezdve magyar színészetet biztosító egylet, 1846-tól fogva dalegylet működik.¹⁴ 1847 január 2-ától magyar nyelven jelenik meg Győr újságja, s a Szüts csődjét közvetlen megelőző hónapokban átmenetileg e lap, a „*Hazánk*” csaknem egyetlen fóruma a haladó magyar irodalomnak. PETŐFI, ARANY, VAJDA János, LISZNYAY, PÁLFFY Albert, DEGRÉ dolgozik ide,¹⁵ hasábjain jelenik meg többek között PETŐFI „*Egy gondolat bánt engemet*”, „*A XIX. század költői*”, „*Magyar vagyok*” című költeménye is.¹⁶

Szüts irodalmi érdeklődésével és magánkönyvtárával nem áll magányosan a városban, ezt mutatja pl. KOLTAI HORVÁTH Dániel könyvtára is.¹⁷ Sokkal kisebb ugyan, mint Szütsé, de benne játékszíni zsebkönyvet, NAGY Ignác „*Magyar Titkok*”-ját, gazdasági tudósításokat, a Magyar Gazdasági

¹² FÉNYES: i. m. II. k. 72. l.

¹³ SZÁVAY Gyula: *Győr*. Győr, 1896, 125–126. l.

¹⁴ A győri gazdasági és kulturális intézményekre FÉNYES: i. m. II. k. 72. l. SZÁVAY: i. m. 124–125. l. — továbbá BOROVSKY Samu (szerk): *Magyarország vármegyéi és városai: Győr vármegye*. H. n., é. n. 283–84. l.

¹⁵ DEZSÉNYI Béla—NEMES György: *A magyar sajtó 250 éve*. Bp. 1954. 84. l.

¹⁶ *Hazánk*, 1847: 28. sz. (*Egy gondolat bánt engemet*), 42. sz. (*A XIX. század költői*) stb. — a 43. számban SZELESTEY László PETŐFIhez írott üdvözlő költeménye.

¹⁷ KOLTAI HORVÁTH Dániel (1842–46 közt Győr vármegye másodalispánja) csődperének iratai Győri Állami Levéltár. Győr vármegye levéltára, Törvényszéki iratok 1801–1849: 1584. sz. — Ő nem uzsorások kezén ment tönkre; — különféle környékbeli birtokosoknál volt kisebb-nagyobb összegekkel eladósódva, akik — úgy látszik — egyszerre kezdték követelni pénzüket. Az iratok között itt megvannak az árverési jegyzékek is, melyekből megállapítható: milyen könyvek végül is mennyiért keltek el az árverésen.

Egyesület által készített emlékiratot, BALÁSHÁZY — SZÉCHENYI egyik előfutárja — „*Okos Gazdá*”-ját, mellettük BÖRNE színikritikáit, Walter SCOTT „*Kenilworth*”-ét, az 1840-i pestmegyei követjelentést s GOLDSMITH híres korai romantikus regényét, a „*Wakefieldi pap*”-ot is megtaláljuk, utóbbit angolul. E tarka gyűjteményben ott van FÁY összes munkája, az országgyűlési ellenzéknek a szabad királyi városokról szóló törvényjavaslata, TASSO „*Megszabadított Jeruzsálem*”-ének egy eredeti olasz nyelvű kötete és egy olasz — francia, valamint egy olasz — német szótár is, jelölül annak, hogy tulajdonosa a német és francia mellett olaszul is kívánt tanulni. Egy német nyelvű északamerikai útikönyvet BAY főszolgabíró ad kölcsön HORVÁTHNAK. De megvan itt az *Árvízkönyv* és EGGENBERGER egy régi könyvjegyzéke mellett a Győri Olvasótársaság könyvtárjegyzéke is, — tulajdonosának Szűtsnél idősebb voltát csak a jogi könyvek valamivel nagyobb száma mutatja. Szobája falán mindenestre DEÁK Ferenc arcképét tartja.

Jómódú, erős — már a céhes kereteket is szétfeszítő — városi kereskedő polgárság, erősen polgárosuló birtokos nemesség és hangját majd 48-ban éreztető radikális értelmiségi fiataltság:¹⁸ Győrben ez években az egész átalakuló Magyarország valamennyi haladásra képes vagy azt igénylő rétegét megtaláljuk.

A város vagy akár a megye társadalmában sem a Szűts, sem a BUUS család nem játszik különösen jelentős szerepet. Nem tartoznak a megye törzsökös jómódú középirtokos családjai közé, vagyonuk sem lehet túlságosan jelentős.¹⁹ Arra légg, hogy a kor viszonyainak megfelelő gondtalan és független megélhetést biztosítson, de különösebb luxust vagy költekezést már nem bír el. Az apa úgy látszik szorgalmas és lelkiismeretes hivatalnok: 1832—36-ban másodalispán, 1836—42 közt az első alispáni tisztségben látjuk.²⁰ Megyéjét az 1832—36 és 1840—41-i országgyűlésen követként képviseli. Az udvar titkos jegyzéke, mely az 1832—36-os országgyűlés követeinek pártállítását regisztrálja, követtársával együtt jobb középpártinak, tehát kormánytámogató elemnek tekinti s ő valóban részt is látszik venni kormánypárti megmozdulásokban. Ezen az országgyűlésen keveset szól, de nem egy döntő kérdésben mégis a reformokat követelő ellenzékkel szavaz.²¹

Jellemző magatartás ez nemcsak az idősebb Szűtsre, hanem a követutasítást adó győrmegyei birtokosnemességre, sok vonatkozásban pedig az egész reformkori középnemességre is. E nemesség a tájnak a győri s távolabbról a bécsi piacokhoz való közelsége révén az árutermelés szempontjából igen kedvező helyzetben van. Vannak is bizonyos reformigényei, amelyek a polgári átalakulás irányában való lassú fokozatos haladást célozzák. Ezért szavaz az idősb Szűts is az örökváltság mellett és jobbágy és nemes perében az úri-

¹⁸ Utóbbira SZÁVAY: i. m. II. részét: Győr 1848—49-ben.

¹⁹ A Szűts családra NAGY Iván i. h., — ugyanő a BUUS családról már nem tud semmit, — a BUUSOKRÓL KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok*. II. k. Bp. 1911 475., 480. lapokon mond néhány általános szót. Jellemző, hogy a XX. század elején készült BOROVSKY-féle monográfiatorozat egyik számbajöhető dunántúli megyében sem ismer már BUUS családot.

²⁰ BOROVSKY: i. m. 405. l.

²¹ S. SÁNDOR Pál: *A jobbágykérdés az 1832—36-i országgyűlésen*. Bp. 1948. A titkos jegyzék 165—168. l. — a kormánypárti megmozdulásra 101. l. — a szavazatokról ld. a megfelelő szavazásokra vonatkozó helyeket. Az idősb Szűts állásfoglalására nézve még megnézhetők KOSSUTH *Országgyűlési Tudósításainak* eddig megjelent, BARTA István által kiadott kötetei, — az 1849—40-i országgyűlésre pedig az országgyűlés naplója.

szék fenntartása ellen. De ugyanakkor éppen kedvező helyzete folytán e birtokosnemesség nem érzi olyan sürgető szükségét a viszonyok megváltoztatásának, hogy rátévedjen a forradalmi változást követelők útjára. Ezért tekinti a kormány az idősb Szűrtsöt ugyanakkor mégis a saját hívének.²² Jellemző magatartás ez: reformer, de nem forradalmár, akarja Magyarország polgárosodását, de nem gondol gyökeres polgári átalakítására. S még a birtokosnemesség egészét jellemző e megállapítás mellett is különösen jellemző éppen a Győr megyeiek sajtósága vonásaira az a körülmény, hogy az említett titkos jegyzék a több száz követ közül a két győrin kívül még csupán két másik követet illet a középutas „jobbközép” jelzővel, a többiek pártállásának jellemzésére sokkal határozottabb kategóriái vannak. S hogy végeredményben a fiú is megmarad apja útján, világosan megmutatkozik 1848-ban: Szűrts Adolf nevét nem találjuk ott a város oly jelentős szerepet vivő radikális ifjúsága vagy a forradalom mellett kiálló nemesei sorában.

7.

A könyvtár tartalmának, szűkebb és tágabb környezetének, anyagi alapjának, tulajdonosa családi hagyományainak ismeretében végül ismét fel kell tennünk az előljáróban említett kérdést: mennyiben tekinthető tipikusnak Szűrts Adolf könyvtára, — mennyiben tipikus megjelenési formája egy meghatározott gazdasági helyzet, politikai magatartás kulturális felépítménye fontos részét jelentő könyvkultúrájának? (Tipikus alatt persze nem kötetekig lemenő azonosságot, hanem az adott társadalmi, gazdasági helyzetet legmegfelelőbben kifejező jelleget kell érteni.)

A vizsgálatnak a könyvtár pusztá tartalmán messze túlnyúló lehetőségei — talán nem indokolatlan ezzel kapcsolatban is felhívni a figyelmet a kultúrtörténet effajta komplex módszerrel folytatott vizsgálatának előnyeire — választ adnak erre a kérdésre. Modern ember modern könyvtára ez, kerete tágabb értelemben egy fejlett árutermelő birtokosnemesség és egy jómódú városi kereskedő és iparos polgárság. Anyagi alapja egy meglehetősen modernül kezelt kisebb birtok, amely tulajdonosát már nem teszi okvetlenül érdekeltté a feudalizmus fenntartásában. A könyvtár már nem elszigetelt jelenség, fejlett polgári és nemzeti kultúra veszi körül, annak légkörében alakul, formálódik. Összetételét nyilván erősen befolyásolják az olvasókör olvasmányai, a barátok könyvtárai és a folyóiratok bírálatai is. S az otthon, amelyben a könyvszekrény áll, már nem az elmaradt vidéki vagy kisvárosi nemes „pök és pipafüst”-fertőzte tanyája, hanem derűs polgári lakás, vidám színű, új ízlésű bútorokkal, falain festményekkel és modern metszetekkel. A ház úrnője a bécsi divatot követi és gazdája sem a vidéki nemesúr, hanem a jómódú városi polgár öltözetében jár. Polgárosodó gazdasági alapokon erősen polgári jellegű kultúra, s az ebből származó polgári jellegű igények, — tipikus gazdasági alapja s ebből kinövő tipikus életformája ez a reformkor haladást igénylő közep-nemességének. Mint ahogy tipikus az a politikai magatartás is, melyet a

²² A Győr megyei birtokosnemességnek ezt az érdekes magatartását már a megye történetét a BOROVSKY-féle sorozatban megíró REISZIG Ede is észreveszi, amikor így ír: »A vezetés továbbra is megmarad a birtokos nemesség kezén, amely ekkor még a konzervatív irányhoz hajlik, de azért a nemzeti nyelv művelése és terjesztése kérdésében is eredményes munkásságot fejt ki.« — i. m. 383. l.

hasznos helyzetű Győr megyei birtokosnemesiséget képviselő idősb Szűts esetében is megfigyelhetünk. De ahogy megtaláljuk a könyvtárban e réteg haladó, általánosságban a reformok felé mutató, azokat igénylő vonásait, úgy válnak e komplex vizsgálat nyomán most észrevehetővé a könyvtár azon pontjai is, amelyek e réteg ingadozását, a gyökeres polgári átalakulástól való, még megfigyelhető idegenkedését mutatják. Így válik feltűnővé, hogy JÓSIKÁN és FAX Andrásón kívül a kor magyar irodalmát jóformán csak látható ötletszerűséggel kiválasztott töredékkötetek képviselik. De mintha a könyvtár tulajdonosa JÓSIKÁBAN is csupán BULWER, SCOTT, vagy akár SUE tanítványát látná, s nem a magyar romantikus regény egyik megteremtőjét. Az előbbieken már utaltunk azokra az írókra, akik hiányoznak Szűts Adolf könyvtárából, — most felhívhatjuk a figyelmet arra a fontos politikai szerepre is, amit a haladó magyar irodalom e korban — a nyílt politikai állásfoglalás erős korlátozottságának korában — betölt. KÖLCSEY, PETŐFI, az ifjú ARANY, a Tizek Társaságának hiánya a könyvtár polcairól talán nem is magyarázható csupán a tulajdonosnak a versek iránti közönyével, inkább arra enged következtetni, hogy Szűts legjobb esetben nem jutott el még addig a fokig, hogy e művek pusztán irodalmi értékén túl politikai jelentőségüket is lemérhesse. Ezt bizonyítja a folyóiratok gyűjtésében megfigyelhető tájékozatlansága is. S kell-e jellemzőbb dokumentum ennek igazolására, mint az a tény, hogy a könyvespolcon még SZÉCHENYIT is csupán a meglehetősen jelentéktelen tiszaszabályozási javaslata képviseli? — Mind magyar, mind idegen nyelvű anyagát tekintve a könyvtár jellege — figyelembe véve az előbb felsorolt formáló tényezőket is — valóban tipikus, kész polgári ízlésről tesz tanúbizonyságot, — ezt mutatja romantikus és ugyanakkor antiklerikális, gazdasági és természettudományi vonatkozások iránt is érdeklődést mutató jellege. De a magyar polgári átalakulás felé közvetlenül mutató út képviselői ugyanakkor még hiányoznak belőle, — mintha a könyvtár tulajdonosa csak távolról tisztelné e polgári kultúrát anélkül, hogy hazai megvalósulásának elengedhetetlen előfeltételeit tudomásul venné. Mi sem jellemzőbb erre a fáziskülönbségre, mint BÉRANGER és HEINE jelenléte, — ugyanakkor PETŐFI és KÖLCSEY önálló kötetének hiánya. S talán Szűts csodjének története is mutat némi rokonvonásokat: polgári jellegű spekulációkba kezd akkor, mikor vagyonának alapjait még feudális kötelékek nyűgözik.

A könyvtár egészét tekintve mindezen ellentmondások Szűts osztályának tipikus ellentmondásaiból, ingadozásaiból vezethetők le: tipikus alapproblémáit hűen érzékeltető, valóban tipikusnak tekinthető felépítményének egy részével állunk szemben.

* * *

Csődügye 1848 tavaszán természetesen félbeszakad, — az ősiség eltörésével együtt azonban nyilván néhány éven belül újra kerül földbirtoka is. Nevével utoljára 1848-ban találkozunk: a volt megyei alügyész egyszerű köznemzetőr Győr akkor „majorok”-nak nevezett nádorvárosi kerületében.²³ A század végére már a család emlékezete is eltűnik Győr megyéből: sem nemesi múltja, sem földbirtoka nem tartja fenn nevét.²⁴ De Szűts Adolf

²³ SZÁVAY: i. m. 359. l.

²⁴ A Szűts családot már az idézett megyei monográfia sem említi meg a megye nevezetesebb nemes családai között, a XX. század eleji, a 100 holdnál nagyobb birtokosokat felsoroló *Gazdacímár* pedig sem Győr, sem Komárom megyében nem tud sem Szűts-, sem BUUS-birtokról. Töltéstava ekkor már BAY- és SKARGAY-birtok.

könyvtárának lajstroma számunkra mindenesetre különös érték: kivételes lehetősége annak, hogy pontosan ismert anyagi alapok és életforma, konkrétan következtethető politikai magatartás kulturális felépítményét az ezt tükröző könyvtárral s tulajdonosa irodalmi ízlésével, könyvkultúrájával együtt egyetlen, minden részletében alaposan megismert egységben vizsgálhassuk, -- érdekes adalékkaként reformkori nemzeti kultúránk, általános műveltségünk történetének.

VÖRÖS KÁROLY

KÁROLY VÖRÖS : LA BIBLIOTHÈQUE D'UN GENTILHOMME DE GYŐR AVANT
LA RÉVOLUTION HONGROISE DE 1848

En s'appuyant sur les relevés des juges-commissaires, l'auteur décrit la bibliothèque d'un propriétaire foncier qui en automne 1847, fut poussé à la faillite par des usuriers.

Les 1000 volumes qui constituent le fonds de la bibliothèque sont si bien choisis, que presque tous les grands noms de la littérature européenne de l'époque y sont représentés par quelques ouvrages. Le gentilhomme en question lit en allemand aussi bien qu'en français, mais il ne néglige pas non plus de collectionner des livres hongrois. Le trait principal de la bibliothèque est qu'elle est relativement moderne: le nombre des livres du XVIIIe siècle est fort réduit par rapport aux ouvrages appartenants au romantisme. Le choix de livres accuse chez le propriétaire de la bibliothèque un goût particulier pour l'histoire et — d'autre part — pour la littérature anticléricale; il est attiré par la Révolution Française et l'époque napoléonienne. Mais son intérêt pour les problèmes économiques de la Hongrie n'est pas moins vif. — Sur la base des mêmes relevés, l'auteur décrit en détail le milieu social entourant la bibliothèque de notre gentilhomme, ainsi sa demeure, ses vêtements et ses domaines, il analyse ses traditions domestiques et politiques, il brosse enfin un tableau de la situation économique et culturelle de la ville de Győr.

En résumé, l'auteur constate que la bibliothèque reflète la situation et les exigences culturelles, politiques et économiques de la noblesse terrienne aisée de la Hongrie contemporaine, c'est-à-dire celles d'une couche sociale qui est réformiste, mais hostile aux transformations révolutionnaires.